

Strasbourg, 18. detsember 2008

**Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE)
arvamus nr 11(2008)
kohtuotsuste kvaliteedist**

(teadmiseks Euroopa Nõukogu Ministrite Komiteele)

Selle arvamuse levitamise hõlbustamiseks peaksid liikmesriigid võimalusel kindlustama arvamuse tõlkimise oma riigikeeltesse.

Tõlge: Silva Soomets-Lõhmus, Riigikohus

ÜLDINE SISSEJUHATUS

1. Õigusemõistmise kvaliteet on olnud pidevalt ja juba pikka aega Euroopa Nõukogu vaatluse all, nagu näitavad Euroopa Nõukogu egiidi all vastu võetud konventsioonid, resolutsioonid ja soovitused, mis puudutavad õiguskaitse kättesaadavuse parandamist, menetluste täiustamist ja lihtsustamist, kohtute töökoormuse vähendamist ja kohtuniku puhtalt õigusemõistmisega seotud tegevuste juurde tagasi suunamist.¹

2. Selles kontekstis ja oma volituste piires otsustas Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (edaspidi „CCJE“) pühendada arvamuse nr 11 kohtuotsuste kvaliteedi küsimustele, mis on õigusemõistmise kvaliteedi peamine komponent.

3. Kohtulahendile esitatav põhinõue on põhistuse ja analüüsi selgus, ühtlasi on see õiguse asja õiglasel arutamisele üks olulisi aspekte. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi „EIÕK“) Artikkel 6 nõuab näiteks, et riigid moodustaksid sõltumatud ja erapooletud kohtud ning soodustaksid tõhusate menetluste rakendamist. See kohustus on tõeliselt täidetud siis, kui selle tulemusena kohtunik saab kodanike kõrgeimaks hüvanguks õigust mõista õiglaselt ja korrektselt, lähtudes seadustest ja tuvastatud faktidest. Kõrgekvaliteediline kohtuotsus on selline otsus, millega saavutatakse tulemus, mis on nii õige kui kohtunikul kasutada oleva materjali pinnalt võimalik ning selleni jõutakse õiglaselt, kiiresti, selgesti ja otsustavalt.

4. Eelöeldut silmas pidades on CCJE juba varem rõhutanud, et kohtute sõltumatust tuleb pidada kodanike õiguseks; oma arvamuses nr 1 (2001) ütles CCJE, et kohtunike sõltumatus „ei ole eelisõigus ega privileeg nende endi huvides, vaid see teenib õigusriigi ning õigusemõistmist taotlevate ja sellele lootvate inimeste huve“. Alates 2001. aastast on CCJE oma arvamustes teinud terve rea ettepanekuid, kuidas tagada mitte ainult seda, et kohtuteenuse kasutajail oleks õigus kohtusse pöörduda, vaid kuidas tehtud otsuste kvaliteedi läbi tagada, et need inimeseks võiksid kohtuprotsessi tulemust usaldada.²

5. Selle arvamusega ei püüta vaidlustada aluspõhimõtet, et iga kohtulahendi sisulise kvaliteedi hindamine peaks toimuma üksnes seaduses sätestatud kaebeõiguse teostamise käigus. Nimetatud põhimõtte on demokraatlike õigusriikide üheks põhijooneks oleva kohtunike sõltumatuse põhiseaduslikkuse garantii peamisi tulemeid.

6. CCJE leiab, et kohtunikud, kelle ülesanne on kvaliteetseid otsuseid teha, on eriti heas positsioonis algatamaks diskussiooni kohtulahendite kvaliteedi üle ning määratlemaks kvaliteeti määravaid tegureid ja selle hindamise kriteeriume.

¹ Kõik nimetatud teemasid käsitlevad dokumendid demonstreerivad Euroopa Nõukogu suhtumist vajadusse tagada õigusemõistmise kvaliteet: „Euroopa Nõukogu arvates ei saa kvaliteedist rääkimine taanduda ainult kohtuotsustele; laiemalt võttes sõltub kohtuotsuse kvaliteet kohtusüsteemi kvaliteedist, sealhulgas advokaatide ja kohtutöötajate kvaliteedist, aga ka kohtuotsuseni viiva menetluse kvaliteedist. Seetõttu soovib Euroopa Nõukogu olukorra parandamiseks keskenduda kõigile neile küsimustele“ (Jean-Paul JEAN, „La qualité des décisions de justice au sens du Copnseil de l’Europe“, Poitier’i Ülikooli õigus- ja sotsiaalteaduskonna korraldatud kollokvium 8. ja 9. märtsil 2007, „Kohtuotsuste kvaliteet“ – vt „CEPEJ Studies“ nr 4).

² Vt ka Eesti Riigikohtu korraldatud kohtuotsuste kvaliteedi teemalise konverentsi (Tartu, 18. juuni 2008), millest võtsid osa Eesti kohtunikud ja CCJE töörühm, järeldusi.

7. Kohtuotsus peab vastama reale nõudmistele, mille suhtes kehtivad teatud ühispõhimõtted, mis ei sõltu konkreetse süsteemi erisustest ega erinevate riikide kohtute tavadest. Lähtekohaks on, et kohtuotsuse eesmärgiks ei ole mitte üksnes konkreetse vaidluse lahendamine ja pooltele õiguskindluse andmine, vaid sageli ka sellise kohtupraktika loomine, mis aitaks vältida teiste vaidluste tekkimist ja tagaks ühiskondliku kooskõla.

8. Raport, mille Guiliana CIVININI koostas CCJE liikmete poolt küsimustikule³ antud vastuste põhjal, näitab, et riigiti lähenetakse kohtuotsuste kvaliteedi hindamise ja parandamise teemaikale väga erinevalt. Raportis rõhutatakse ka, et kuigi kvaliteedi hindamise korraldus sõltub konkreetse õigussüsteemi traditsioonidest, on kõik riigid siiski ühtviisi pühendunud nende tingimuste parandamisele, milles kohtunikud otsuseid tegema peavad.

9. Mõistet „kohtuotsus“ kasutatakse käesolevas arvamuses tähistamaks lahendit, millega lahendatakse ära konkreetne kohtuasi või küsimus, ja mille teeb sõltumatu ja erapooletu õigusemõistmise volitustega institutsioon EIÕK Artikli 6 tähenduses, sealhulgas

- * otsused, mis tehakse tsiviil-, sotsiaal-, kriminaal- ja enamikus haldusasjades;
- * otsused, mis tehakse esimeses astmes, apellatsioonistmes või kõrgemas kohtus või konstitutsioonikohtus;
- * eelotsused (*provisional decisions*);
- * lõplikud otsused;
- * kohtuotsuse või –määruse vormis otsused, mille langetab kohus mitme- või üheliikmelises koosseisus;
- * otsused, mille juurde saab või ei saa eriarvamusi esitada;
- * otsused, mille teevad professionaalsed kohtunikud või mitteprofessionaalsed kohtunikud või kohtud, milles mõlemad arutavad asju koos (*échevinage*).

I OSA. KOHTUOTSUSTE KVALITEEDI TEGURID

A. Ümbritsevad asjaolud: õigusaktid ning majanduslik ja sotsiaalne kontekst

10. Kohtuotsuse kvaliteet ei sõltu ainult asjassepuutuvast üksikkohtunikust, see sõltub ka tervest reast õigusemõistmisevälistest muutujatest, nagu õigusaktid, kohtusüsteemile eraldatud piisavad vahendid, õigusalase väljaõppe kvaliteet.

1. Õigusaktid

11. Kohtuotsus tugineb eelkõige seadusandja vastu võetud õigusaktidele või – tavaõiguse süsteemis – seadustele ja kohtupraktikas kehtestatud põhimõtetele. Nimetatud õigusallikad ei määra ära mitte ainult seda, missugused on kohtusüsteemi kasutajate õigused ja missugune käitumine on kriminaalõiguses karistatav, vaid kehtestavad ka menetlusliku raamistiku,

³ Vaata kohtuotsuste kvaliteedi küsimustikku ja sellele antud vastuseid CCJE veebilehel: www.coe.int/ccje.

milles kohtotsuseid teha tuleb. Nõnda mõjutavad seadusandja valikud kohtusse tulevate asjade liiki ja arvu, aga ka nende menetlemise viise. Kohtotsuste kvaliteeti võib mõjutada õigusaktide liiga sage muutmine, halvasti koostatud õigusaktid ja ebaselgus seadustes, aga ka puudujäägid menetluslikus raamistikus.

12. Seepärast peab CCJE soovitavaks, et riikide parlamendid hindaksid ja jälgiksid kehtivate õigusaktide ja seadusandlike ettepanekute mõju kohtusüsteemile ning võtaksid ülemineku- ja menetluslikke meetmeid tagamaks, et kohtunikud neid õigusakte kõrgekvaliteediliste otsuste kaudu rakendada saaksid. Seadusandja peaks tagama, et õigusaktid on selged ja lihtsasti rakendatavad ning kooskõlas EIÖK-ga. Tõlgendamise hõlbustamiseks peaksid õigusaktide ettevalmistavad dokumendid olema kergesti kättesaadavad ja koostatud arusaadavalt. Õigusemõistmist ja menetlusõigust puudutavate eelnõude kohta tuleks enne parlamendi menetlusse andmist küsida kohtute nõukogu või muu samaväärse organi arvamust.

13. Kvaliteetse otsuse tegemiseks viisil, mis on proportsionaalne kaalulolevate huvidega, peab kohtunik saama tegutseda niisuguses õigusaktide ja menetluslikus raamistikus, mis laseb neil vabalt otsustada ja tõhusalt kasutada kohtuasja nõuetekohaseks lahendamiseks vajaminevat (näiteks) ajaressurssi. „Kohtuasjade juhtimise“ probleemistikku käsitleb CCJE oma arvamuses nr 6 (2004).⁴

2. Ressursid

14. Kohtuotsuse kvaliteet sõltub otseselt kohtusüsteemi kasutuses olevates rahalistest vahenditest. Ilma piisavate inim- ja materiaalsete ressurssideta ei saa kohus tõhusalt toimida. Kohtunike kaitsmiseks nende otsuseid või käitumist üldisemalt mõjutada võivate surveavalduste eest⁵ ning tagamaks, et kohtunikeks saavad parimad kandidaadid, on vaja, et kohtuniku töötasu oleks piisavalt suur. On ilmne, et kvalifitseeritud ametnike abi ning kohtunikku rutiinsest tööst vabastavate ja dokumentide ettevalmistamisega tegelevate kohtunõunike koostöö aitavad kohtuotsuste kvaliteeti tõsta. Selliste ressursside puudumisel on kohtusüsteemi tõhus toimimine kõrgekvaliteedilise resultaadi saamiseks võimatu.⁶

3. Teised õigusemõistmise protsessis osalejad ja õiguslane väljaõpe

15. Isegi kui keskenduda üksnes kohtusüsteemi sees tegutsevatele isikutele, sõltub kohtusüsteemi kvaliteetne toimimine ilmselgelt paljude rollide vastasmõjust: politsei, prokuratuur, kaitsjad, ametnikud, vandekohus (kus see olemas on) jne. Kohtunik on sellises koos tegutsejate ahelas kõigest üks lüli, kusjuures mitte tingimata viimane lüli, sest ka kohtuotsuste täitmise faas on samaväärselt oluline. Isegi kui keskenduda üksnes kohtuotsuste

⁴ Eeskätt menetlusseaduste osas soovib CCJE meelde tuletada oma arvamust nr 6 (2004), milles ta mõistliku aja jooksul kvaliteetsete otsuste tegemise tagamiseks soovib seadusandjal teha optimaalseid valikuid tasakaalustamaks menetlusaegu ja vaidluste lahendamise alternatiivsete meetmete olemasolu, süüdistuse üle läbirääkimist, lihtsustatud ja/või kiirendatud ja lihtmenetlusi, aga ka poolte menetluslikke õigusi jne. Lisaks tuleks vaidluste lahendamise alternatiivsete võimaluste tarbeks tagada rahalised vahendid.

⁵ Vt CCJE arvamus nr 1 (2001), punkt 61.

⁶ Vt CCJE arvamus nr 2 (2001).

kvaliteedile, nähtub eelöeldust, et kohtuniku tegevus on küll keskse tähtsusega, kuid kaugeltki mitte ainus tegur, millest kvaliteetse kohtuotsuse tegemine sõltub.

16. Muude tegurite kõrval sõltub kvaliteetne kohtuotsus ka kõigi menetlusega seotud õigusosalal töötajate väljaõppest. Seetõttu soovib CCJE rõhutada õigusosalase hariduse ja üldise koolituse tähtsust.

17. See tähendab, eriti seoses kohtunikega, et professionaalse karjääri alguses tuleks tagada kõrgekvaliteediline õigusosalane väljaõpe⁷ ja selle järgnev jätkuõpe kutseoskuste säilitamiseks ja täiendamiseks. Lisaks võimele käia kaasas muutustega siseriiklikus õiguses, rahvusvahelistes õigusaktides ja õiguspõhimõtetes, peaks nimetatud õpe täiustama ka muid lisaoskusi ja andma teadmisi muudes valdkondades peale õiguse, andes kohtunikule taustateadmisi neil lahendada tulevate küsimuste paremaks mõistmiseks.

18. Kohtunikud vajavad ka eetika ja suhtlemisoskuste alast koolitust, mis aitaks neil kohtumenetluses pooltega, aga ka üldsuse ja meediaga suhelda. Eriti tähtis on koolitus, mis tõstab kohtuniku organiseerimisvõimet asjade tõhusal ettevalmistamisel ja juhtimisel (nt infotehnoloogia kasutamine, kohtuasjade juhtimine, töövõtted, kohtuotsuse kirjutamise võtted, sh otsuste kirjutamise juhised ja üldmudelid, mis jätaksid siiski kohtunikule võimaluse oma stiili valida), - kõike seda eesmärgiga vältida kohtuprotsessi läbiviimisel mittevajalikke viivitusi ja samme.⁸

19. Lisaks tuleks kohtute esimeestele õpetada inimressursside juhtimist, strateegilist planeerimist kohtuasjade voo reguleerimiseks ja juhtimiseks, aga ka tõhusat planeerimist ning eelarve- ja finantsvahendite kasutamist. Halduspersonalile ja nõunikele tuleks õpetada istungite ettevalmistamist ning kohtuasjade tõrgeteta menetlemise jälgimist ja tagamist (nt infotehnoloogia võimalused, kohtuasjade ja ajajuhtimise võtted, otsuste projektide ettevalmistamine, võõrkeeled, pooltega ja üldsusega suhtlemine, õigusuuringud). See kõik aitab vabastada kohtunikku administratiivsetest ja tehnilist laadi kohustustest ning võimaldab tal keskenduda intellektuaalsetele aspektidele kohtuprotsessi juhtimisel ja otsuse tegemisel.

B. Kohtusüsteemi sisesed asjaolud: professionaalsus, menetluskord, istungid ja otsus

20. Kohtuotsuste kvaliteet sõltub ka süsteemisestest teguritest, nagu kohtunike professionaalsus, menetluskord, kohtuasjade juhtimine, istungid ja kohtuotsuse olemuslikud elemendid.

1. Kohtuniku professionaalsus

21. Kõrgekvaliteedilise kohtuotsuse esmaseks garantiiks on kohtuniku professionaalsus. Selleks on vaja CCJE arvamustes nr 4 (2003) ja nr 9 (2006) väljendatud põhimõtetele

⁷ Vt CCJE arvamus nr 4 (2003).

⁸ Kohtunike hulgas võiks laialt levitada teatmikke, kohtuotsuste kirjutamise standardmudeleid ja –meetodeid, koolitamise eesmärgil väljatöötatud faktikogumikke ja aastaraamatuid.

vastavat kõrgekvaliteedilist kohtunike õigusosalast väljaõpet, aga ka arvamustega nr 1 (2001) ja nr 3 (2002) kooskõlas oleva sõltumatuse, kohtunikeetika ja – kohustuste kultuuri kujundamist.

22. Kohtuotsuses ei tule arvestada mitte ainult asjassepuutuvat õiguslikku materjali, vaid ka vaidluse sisuga seonduvaid õiguseväliseid mõisteid ja tegelikkust, nagu näiteks moraali, ühiskondlikke või majanduslikke kaalutlusi. Selleks on tarvis, et kohtunik asju lahendades neist kaalutlustest teadlik oleks.

23. Kohtuasutustes rakendatavad kohtuniku töö hindamise või juhtnööride andmise protseduurid aitavad suurendada kohtunike pädevust ja parandada kohtuotsuste kvaliteeti.

2. Menetluskord ja kohtuasja juhtimine

24. Kõrgekvaliteedilise otsuseni jõudmiseks, mida aktsepteeriksid nii pooled kui ühiskond, peab menetlus oleme selge, läbipaistev ja vastavuses EIÕK nõuetega.

25. Ometi ei piisa üksnes nimetatud nõudmistele vastava menetlusõiguse olemasolust. CCJE on seisukohal, et kohtunik peab saama ise menetlust aktiivselt ja õigesti korraldada ja läbi viia. Menetluse nõuetekohane kulgemine soodustab lõpptulemuse – kohtuotsuse – kõrge kvaliteedi saavutamist.⁹

26. Üheks oluliseks kvaliteedi elemendiks on ka see, kas otsus langetatakse EIÕK Artikli 6 mõttes mõistliku aja jooksul. Samas võib tekkida pingeid menetluse läbiviimise kiiruse ja otsuse kvaliteediga seonduvate muude tegurite vahel, nagu õigus asja õiglasele arutamisele, mida EIÕK Artikkel 6 samuti kaitseb. Kuna sotsiaalse kooskõla ja õiguskindluse kaitsmine on tähtis, tuleb ajafaktorit kindlasti silmas pidada, kuid see ei saa olla ainus tegur, millega arvestatakse. CCJE viitab oma arvamusele nr 6 (2004), milles ta rõhutas, et õigusemõistmise „kvaliteeti“ ei saa samastada „produktiivsusega“. Kvaliteedikeskne lähenemine peab arvestama sellega, kui suur on kohtusüsteemi suutlikkus täita talle pandud nõudmisi kooskõlas süsteemi üldiste eesmärkidega, milledest üks on menetluse kiirus.

27. Mõnedes riikides on olemas kohtuasjade juhtimise ja istungite läbiviimise eesrindliku praktika mudelid. Need peaksid kõiki kohtunikke innustama paremale kohtuasjade juhtimisele.

28. Kohtunike omavahelised konsultatsioonid informatsiooni ja kogemuste vahetamiseks on samuti olulised ja väärivad rõhutamist. Neil konsultatsioonidel saavad kohtunikud arutada kohtuasjade juhtimist ning käsitleda õiguspõhimõtete kohaldamisel tekkinud probleeme ja võimalikke konflikte kohtupraktikas.

3. Istungid

⁹ Arvamuses nr 6 (2004) rõhutas CCJE soovitusel R (84) 5 esitatud põhimõtteid edasi arendades, et kohtuniku aktiivne roll tsiviilmenetluse juhtimisel on väga oluline (vt eriti arvamuse punktid 90 kuni 102 ja 126).

29. Kohtuistung peab vastama kõigile EIÕK nõudmistele, kindlustades nii pooltele kui ühiskonnale laiemalt, et peetakse kinni tõhusa ja õiglase menetluse miinimumstandarditest. Istungi nõuetekohane läbiviimine mõjutab vahetult seda, kuidas pooled ja ühiskond kohtuotsusest aru saavad ja seda aktsepteerivad. Kohtuistung peaks ka kohtunikule andma kõik asja nõuetekohaseks hindamiseks vajalikud elemendid; seetõttu on kohtuistung kohtuotsuse kvaliteedile otsustava mõjuga. Istung tuleb korraldada alati, kui EIÕK praktika seda nõuab.

30. Läbipaistev ja avalik istung ning kinnipidamine võistlevuse põhimõttest ja võrdsete võimaluste põhimõttest on vajalikud eeltingimused selleks, et pooled ise ja laiem üldsus kohtuotsust aktsepteeriks.

4. Kohtuotsuse olemuslikud elemendid

31. Et kohtuotsus oleks kõrge kvaliteediga, peavad nii pooled kui ühiskond laiemalt tajuma, et otsus on õigusnormide korrektse kohaldamise, asja õiglase menetlemise ja faktide õige hindamise tulemus ning et otsust on võimalik tõhusalt täita. Ainult siis võivad pooled olla veendunud, et nende asja on nõuetekohaselt arutatud ning ühiskond saab otsusest tajuda kui ühiskondliku kooskõla tagamise tegurit. Nimetatud eesmärkide saavutamiseks peavad olema täidetud mitmed nõudmised.

a. Selgus

32. Kõik kohtuotsused peavad olema arusaadavad, peavad olema kirjutatud selges ja lihtsas keeles, - see on eeltingimuseks, et pooled ja üldsus otsusest aru saaksid. Otsused peavad olema sidusa struktuuriga, põhistuse stiil peab olema selge ja kõigi poolt kergesti jälgitav.¹⁰

33. Iga kohtunik võib kasutada kas oma isiklikku stiili ja struktuuri või standardmudeleid, kui need olemas on. CCJE soovib kohtuotsuste koostamise hõlbustamiseks kohtuasutustel koostada eesrindlike praktikate kogumikke.

b. Põhistus

34. Põhimõtteliselt peavad kohtuotsused olema põhistatud.¹¹ Kohtuotsuse kvaliteet sõltub põhimõtteliselt selle põhistusest. Korralik põhistus on imperatiivne vajadus, mida kiiruse huvides ei tohi ohvriks tuua. Korralik põhistus nõuab, et kohtunikul oleks otsuse ettevalmistamiseks piisavalt aega.

¹⁰ Selles kontekstis tuleb viidata CCJE arvamusele nr 7 (2005), eeskätt selle punktidele 56 kuni 61.

¹¹ Erandiks võivad muuhulgas olla kohtuasja juhtimist puudutavad otsused (nt istungi edasilükkamine); otsused, mis puudutavad vähetähtsaid protseduurilisi küsimusi või küsimusi, mille üle sisulist vaidlust ei toimu (tagaseljaotsused või poolte kokkulepped); otsused, millega apellatsioonikohus, olles samadel alustel ära kuulanud samad argumendid, jätab jõusse esimese astme kohtu otsuse; vandekohtu otsused ja mõned otsused, mis puudutavad menetlusloa andmist või edasikaebamiseks loa andmist riikides, kus selline lubade süsteem eksisteerib.

35. Kohtuotsuse põhjendav osa mitte ainult ei tee otsust pooltele arusaadavaks ja aktsepteeritavaks, põhjendav osa on eeskätt kaitsemeede meelevaldsuse vastu. Esiteks kohustab see kohtunikku vastama poolte avaldustele ja täpsustama küsimusi, mis resolutsiooni õigustavad ja otsuse õiguspäraseks teevad; teiseks aitab põhistus ühiskonnal kohtusüsteemi toimimisest aru saada.

36. Põhjendus peab olema sisult järjepidev, selge, ühemõtteline ja vastuoludeta. Lugeja peab saama jälgida arutluskäiku, mis kohtuniku konkreetse otsuseni viis.

37. Otsuse põhjendav osa peab peegeldama seda, et kohtunik toimis kooskõlas Euroopa Inimõiguste Kohtu sõnastatud põhimõtetega (kaitseõiguse tagamine, õigus asja õiglasele arutamisele). Individuaalseid vabadusi puudutavad provisoorsed otsused (nt vahistamismäärus) või otsused, mis võivad mõjutada üksikisikute õigusi või puudutada nende vara (nt lapse hooldusõigus või vara preventiivne arestimine või pangakonto arestimine), peavad sisaldama vajalikku põhistust.

38. Põhjendavas osas tuleb vastata poolte väidetele, s.t nende erinevatele nõuetele ja kaitseargumentidele. Tegemist on olulise kaitsetagatisega, sest võimaldab pooltel olla kindel, et nende seisukohad on läbi vaadatud ja et seega on kohtunik nendega arvestanud. Põhistuses ei tohi teha poolte kohta solvavaid või halvustavaid märkusi.

39. Kahjustamata kohtuniku võimalust või koguni kohustust teatud puhkudel omal algatusel tegutseda, on kohtunikul tarvis vastata vaid asjassepuutuvatele argumentidele, mis võivad vaidluse lõpptulemust mõjutada.

40. Põhjendav osa ei pea tingimata olema pikk; lühidus ja täpsus ning otsuse arusaadavus peavad olema tasakaalus.

41. Kohtu kohustus oma otsuseid põhjendada ei tähenda, et tuleb vastata kõigile kaitseargumentidele, millele kaitse tugineb. Nimetatud kohustuse ulatus sõltub otsuse iseloomust. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika¹² kohaselt sõltub otsuse põhjenduste ulatus konkreetsetes riigis pooltele lubatud argumentidest, aga ka erinevatest õigusnormidest, -tavadest ja -põhimõtetest ning kohtuotsuse kirjutamise ja ettevalmistamise erinevatest praktikatest. Asja õiglase arutamise põhimõtte järgimiseks on tarvis, et põhistusest nähtuks, et kohtunik on tõepoolest kõik talle esitatud põhiküsimused läbi uurinud.¹³ Vandekohtu korral peab kohtunik vandekohtule esitatud süüdistuskokkuvõttes selgelt ära näitama, missugused on need asjaolud ja küsimused, mille suhtes vandekohus peab otsuse tegema.

42. Kohtuotsus sisaldab vaidluse keskmes olevate fakti- ja õigusküsimuste käsitlust.

¹² Vt eeskätt 15 veebruari 2007 otsus *Boldea vs. Rumeenia*, punkt 29; 19 aprilli 1994 otsus *Van de Hurk vs. Holland*, punkt 61.

¹³ Vt eeskätt 15 veebruari 2007 otsus *Boldea vs. Rumeenia*, punkt 29; 19 veebruari 1997 otsus *Helle vs. Soome*, punkt 60.

43. Faktiküsimusi uurides tuleb kohtunikul selgitada tõendite tagasilükkamist, eeskätt nende vastuvõetavuse küsimusi. Kohtunik käsitleb ka, missugust kaalu omavad tõendid, mis on vaidluse lahendamise seisukohast asjassepuutuvad.

44. Õigusküsimuste lahkamisel tuleb kohaldada siseriikliku, Euroopa¹⁴ ja rahvusvahelise õiguse¹⁵ norme. Põhjendavas osas tuleb viidata põhiseaduse või asjaomastele siseriikliku õiguse, Euroopa või rahvusvahelise õiguse sätetele. Asjakohases kontekstis võib osutada kasulikuks ja tavaõiguse süsteemis lausa vajalikuks viitamine siseriiklikule, Euroopa või rahvusvahelisele kohtupraktikale.

45. Tavaõiguse riikides omavad kõrgemate kohtute tehtud õigusküsimusi lahendavad otsused siduva pretsedendi jõudu edaspidiste samasisuliste vaidluste suhtes. Tsiviilõiguse riikides ei ole kohtuotsustel sellist mõju, kuid sellest hoolimata võivad niisugused otsused anda väärtuslikke juhtnõore kohtunikele, kel tuleb lahendada sarnaseid asju või küsimusi, eriti kui need tõstatavad laiemat sotsiaalset kõlapinda omavaid või olulisi õiguslikke probleeme. Seetõttu, täitmaks poolte ja ühiskonna ootusi, tuleb õigusküsimuste detailsel analüüsil põhinev kohtuotsuse põhjendav osa koostada erilise hoolega.

46. Paljudel juhtudel tähendab õigusküsimuse uurimine õigusnormide tõlgendamist.

47. Tunnustades kohtunike pädevust õigust tõlgendada tuleb meeles pidada ka nende kohustust aidata luua õiguskindlust. Õiguskindlus tagab ju õigusnormide sisu ja kohaldamise ettenähtavuse ning aitab seeläbi kindlustada õigusemõistmise kõrget kvaliteeti.

48. Seda eesmärki silmas pidades kasutavad kohtunikud siseriiklikus ja rahvusvahelises õiguses rakendatavaid tõlgendamispõhimõtteid. Tavaõiguse riikides juhivad kohtunikud asjaomastest pretsedentidest. Tsiviilõiguse maades juhivad kohtunikud kohtute kohtupraktikast, eeskätt kõrgemate kohtute omast, kelle üks ülesandeid on kindlustada kohtupraktika ühtsus.

49. Üldiselt peaksid kohtunikud õigust kohaldama järjepidevalt. Kui kohus siiski otsustab varasemast kohtupraktikast kõrvale kalduda, tuleb seda kohtuotsuses ka ütelda. Erandjuhtudel võib osutada vajalikuks täpsustada, et uus tõlgendus kehtib vastava kohtuotsuse tegemise kuupäevast või otsuses endas kehtestatud kuupäevast.

50. Kõrgematesse kohtutesse jõudvate asjade arv võib samuti mõjutada nii kohtuotsuste tegemise kiirust kui kvaliteeti. CCJE soovib, et riigid reguleeriksid ligipääsu kõrgematesse kohtutesse oma õigustraditsioonidega kokkusobival moel.

c. Eriarvamused

51. Mõnedes riikides võivad kohtunikud esitada konkureerivaid ja eriarvamusi. Sellistel juhtudel tuleb eriarvamused avaldada koos enamuse arvamusega. Eraldi arvamuses väljendab kohtunik täielikku või osalist mittenõustumist otsuse teinud kohtunike enamuse arvamusega

¹⁴ Mõiste „Euroopa õigus“ hõlmab nii Euroopa Nõukogu kui Euroopa Ühenduse õigustikku.

¹⁵ Vt CCJE aramus nr 9 (2006).

ning esitab mittedõustamise põhjenduse või selgitab, miks tema arvates oleks kohus oma otsuses pidanud tuginema teistele alustele, kui need, mis otsuses on esitatud. See võib aidata täiustada otsuse sisu ning aidata otsusest ja õiguse arengust paremini aru saada.

52. Eriarvamus tuleb põhistada nii, et selles väljenduks kohtuniku kaalutletud hinnang faktidele ja õigusküsimustele.

d. Otsuste täitmine

53. Kohtuotsuses endas või selle järel tehtud mistahes korraldus tuleks sõnastada selgelt ja ühemõtteliselt, nii et seda saaks kergesti jõustada või – kui on tegemist käsuga midagi teha või mitte teha või maksta – takistusteta täitmisele pöörata.

54. Euroopa Inimõiguste Kohtu tõlgenduse kohaselt tähendab EIÕK Artiklis 6 sätestatud õigus asja õiglasele arutamisele mitte ainult seda, et kohtuotsus tuleb teha mõistliku aja jooksul, vaid ka seda, et otsus peab olema võitnud poole kasuks kergesti täideviidav. Konventsioon ei sätesta ju inimõiguste teoreetilist kaitset, vaid püüab kindlustada, et temas sätestatud kaitse tegelikkuses realiseeruks.

55. Järelikult peavad nimetatud korraldustel olema järgmised põhitunnused:

(i) Korralduse sõnastus peab olema selline, mis võimaldab täitmist: see tähendab, et otsus peab sisaldama rakendussätteid, milles öeldakse selgelt ja ebakindlust või segadust välistavalt, missugune on kohtu määratud karistus, kohustused või korraldused. Ähmane otsus, mida saab mitmeti tõlgendada, kahjustab kohtumenetluse tõhusust ja usaldusväarsust.

(ii) Korraldus peab olema asjaomase täitesüsteemi raames täitmisele pööratav – ainult sel juhul saab seda tõhusalt täita. Enamikus õigussüsteemides on olemas protseduurid täitmise peatamiseks või edasilükkamiseks. Vaieldamatult on peatamine või edasilükkamine mõnedel juhtudel legitiimne. Kuid seda võidakse taotleda ka taktikalistel kaalutlustel ning siis võib ebakohane täitmise peatamine või edasilükkamine halvata kohtumenetluse ning menetlusstrateegia muudab kohtu otsused rakendamatuks. Õigusemõistmise tõhususe tagamiseks peaksid kõikides riikides olema ette nähtud esialgse täitmise menetlused.¹⁶

56. Kvaliteetne korraldus (mitte-kriminaalasjades) võib osutada kasutuks, kui puudub lihtne ja tõhus menetlus selle täitmiseks. Oluline on, et selline menetlus alluks kohtu järelevalvele, mille raames kohtunikud saaksid lahendada otsuse täitmise protsessis tekkivaid probleeme tõhusalt ja ilma pooltele asjatuid kulutusi tekitamata.

II OSA. KOHTUOTSUSTE KVALITEEDI HINDAMINE

¹⁶ Vt CCJE arvamus nr 6 (2004), punkt 130.

57. CCJE rõhutab, et kohtuotsuste sisuline kontroll toimub eeskätt apellatsioon- ja teistmismenetluses siseriiklikes kohtutes ning Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördumise kaudu. Riikidel tuleks tagada vastavate siseriiklike menetluste vastavus nimetatud kohtu otsustes sätestatud nõudmistega.

A. Hindamise sisu

58. Möödunud sajandi üheksakümnendatest aastatest peale on suurenenud arusaam, et kohtuotsuste kvaliteeti ei saa õigesti hinnata pelgalt nende olemusliku õigusliku väärtuse alusel. Nagu käesoleva arvamuse esimesest osast nähtub, mõjutavad kohtuotsuse kvaliteeti kõik otsusele eelnevad ettevalmistavad sammud ning seetõttu tuleks uurida õigussüsteemi tervikuna. Lisaks, kohtuteenuse kasutaja seisukohast vaadates ei ole oluline mitte ainult kohtuotsuse õiguslik kvaliteet selle ranges tähenduses ning tähelepanu tuleb pöörata ka muudele aspektidele, nagu menetluse pikkus, läbipaistvus ja kulg, kuidas kohtunik suhtleb pooltega ja kuidas kohtusüsteem oma tegemistest ühiskonnale aru annab.

59. CCJE rõhutab, et ükski kohtuotsuste kvaliteedi hindamise meetod ei tohiks riivata ei üksikkohtuniku ega kohtusüsteemi kui terviku sõltumatust.

60. Kohtuotsuseid tuleb hinnata lähtudes eeskätt EIÕK aluspõhimõtetest. Seda ei saa teha üksnes majanduslikest või juhtimiskaalutlustest lähtudes. Majanduslike hindamismeetodite rakendamist tuleb erilise ettevaatusega kaaluda. Kohtunike roll seisneb ennekõike õiguse kohaldamises ja rakendamises ning seda ei ole võimalik majandusliku efektiivsuse kaudu õigesti analüüsida.

61. Mis tahes kvaliteedi hindamise süsteem peab rangelt teenima üksnes kohtuotsuste hindamise eesmärki ja ei tohi olla vaid bürokraatlikuks tööriistaks või eesmärgiks iseenesest. See ei ole kohtusüsteemi välise kontrolli vahend.

62. CCJE tuletab meelde, et õigusemõistmise kvaliteedi hindamist, s.t kohtusüsteemi kui terviku või üksiku kohtu või kohtute rühma tegevuse hindamist ei tohi segamini ajada üksikkohtuniku professionaalsete oskuste hindamisega.¹⁷

63. Hindamisprotseduur peaks olema suunatud eelkõige sellele, et välja selgitada, kas oleks tarvis muuta seadusi, muuta või täiustada kohtumenetlust ja/või pakkuda kohtunikele ja kohtutöötajatele lisakoolitust.

64. Hindamisobjektid, -meetodid- ja -protseduurid tuleks nõuetekohaselt ja arusaadavalt defineerida. Seda peaksid tegema kohtunikud ise või tuleks seda teha tihedas koostöös kohtunikega.

65. Hindamine peaks olema läbipaistev. Kohtunike isikuandmed või kohtuniku isikut tuvastada võimaldavad andmed peavad jääma konfidentsiaalseks.

¹⁷ Vt CCJE arvamus nr 6 (2004), osa B, punkt 34 ja arvamus nr 10 (2007), punktid 52 kuni 56 ja 78.

66. Kohtuotsuste kvaliteedi hindamine ei tohi sundida kohtunikke iga kohtuasja konkreetseid asjaolusid arvestamata hindama fakte ja otsustama asju ühetaoliselt.

67. Kohtuotsuste kvaliteeti hinnates tuleb arvesse võtta, mis tüüpi kohtuga ja missuguse kohtuastmega on tegemist, arvestada vaidluste erinevate liikidega ning nende lahendamiseks vajaminevate erinevate oskuste ja teadmistega.

B. Hindamismeetodid (sh organid, kellele kohtotsuste kvaliteedi hindamine on usaldatud)

68. CCJE rõhutab (eriti kvantitatiivse ja kvalitatiivse statistika kasutamise puhul), et soovitatav on kombineerida erinevaid hindamismeetodeid, mis seonduvad erinevate kvaliteedinäitajate ja paljude infoallikatega. Ükski meetod ei tohiks teiste suhtes prevaleerida. Hindamismeetod on aktsepteeritav tingimusel, et see on vajaliku teadusliku põhjalikkusega, teadmiste ja hoolega läbi kaalutud ning läbipaistvalt defineeritud. Lisaks ei tohi hindamissüsteem seada kahtluse alla kohtuotsuste legitiimsust.

69. CCJE leiab, et riigid ei pea tingimata rakendama ühtesid ja samu hindamissüsteeme ja metodoloogilisi lähte kohti; ning kuigi erinevate kvaliteedi hindamise süsteemide üksikasjalikum käsitlemine ei mahu käesoleva arvamuse raamidesse, on riikide kogemuste pinnalt ometi võimalik eristada kõige sobivamaid meetodeid.

1. Kohtunike enesehindamine ja hindamine teiste isikute poolt kohtusüsteemi sees

70. CCJE ergutab rakendama kohtunike vastastikust hindamist ja enesehindamist. CCJE ergutab sellises hindamises osalema ka „väliseid“ isikuid (nt advokaadid, prokurörid, õigusteaduskonna professorid, kodanikud, siseriiklikud ja rahvusvahelised vabaihendused), tingimusel, et tagatakse kohtunike sõltumatuse maksimaalne austamine. Loomulikult ei tohiks sellist välist hindamist kasutada kohtunike sõltumatuse või kohtuprotsessi usaldusväärsuse õõnestamiseks. Esimeseks võrdluspunktiks kohtuotsuste hindamisel peab olema kiire ja tõhusa edasikaebevõimaluse olemasolu.

71. Oma lahendite, kohtupraktika uurimise ja aastaraportite kaudu saavad kõrgemad kohtud anda panuse kohtuotsuste kvaliteedi parandamisse ja kvaliteedi hindamisse; selles plaanis on äärmiselt oluline, et kõrgemate kohtute endi praktika oleks selge, järjepidev ja püsiv. Kõrgemad kohtud saavad kohtuotsuste kvaliteedi tõstmisele kaasa aidata ka alama astme kohtutele juhtnööride koostamisega, milles asjaomastele lahenditele viidates juhitakse tähelepanu kohaldatavatele põhimõtetele.

2. Statistilised meetodid

72. Kvantitatiivse statistilise meetodi puhul kogutakse andmeid kohtu tasandil (pooleliolevate asjade, sissetulnud asjade ja lahendatud asjade kohta, konkreetsetes asjas toimunud istungite arvu, ärajäänud istungite arvu, menetluse pikkuse jms kohta). Kohtu tehtud töö hulk on üks mõõdupuudest, millega mõõta õigusemõistmise süsteemi suutlikkust kodanike vajadusi rahuldada. See suutlikkus omakorda on üks õigusemõistmise kvaliteedi

näitajaist. Nimetatud meetod annab ülevaate kohtu tegevusest, kuid sellest üksi ei piisa hindamiseks, kas tehtud otsused on tegelikult rahuldava kvaliteediga. Otsuste iseloom sõltub iga konkreetse asja sisust. Näiteks võib kohtunik teha sisuliselt vähetähtsates asjades terve rea seotud otsuseid. Statistika ei ole sugugi igas olukorras õige abimees, statistilisi andmeid tuleb alati vaadelda kontekstis. Ometi võimaldab see meetod hinnata, kas asju on lahendatud ettenähtud aja piirides või kas asjad on hakanud kuhjuma, mis omakorda võib õigustada lisaressursside eraldamist ja kohtuasjade jäägi vähendamise või kõrvaldamise meetmete võtmist.

73. Kvalitatiivse statistilise meetodi puhul klassifitseeritakse kohtotsused liigiti, subjekti ja keerukuse järgi. See meetod võimaldab kaaluda erinevaid kohtuasjade liike, tööd tõhusalt ja õigesti jaotada ning kindlaks teha minimaalse ja maksimaalse töökoormuse, mida kohtult nõuda saab. Üks selle meetodi erijooni seisneb teatud liiki asjade või probleemide erisustega arvestamises, võimaldades teha mõõndusi seal, kus tehtud otsuste arv on küll väike, ent nende tegemiseks kulunud töö maht on suur. Kvalitatiivse statistilise hindamismeetodi keerukus seisneb aga selles, et on raske määratleda, missuguseid tegureid tuleks arvesse võtta ja kes peaks olema pädev neid tegureid kindlaks määrama.

74. Nii edasikaebuste piiratud arvu kui edukate apellatsioonide arvu on võimalik objektiivselt välja selgitada ning mõlemad kujutavad endast suhteliselt usaldusväärset kvaliteedinäitajat. Ometi rõhutab CCJE, et ei edasikaebuste arv ega nende rahuldamise määr ei pruugi tingimata peegeldada edasikaevatud kohtuotsuste kvaliteeti. Edukas apellatsioon ei pruugi tähendada muud kui mingile keerulisele küsimusele apellatsiooniastmes antud teistsugust hinnangut, kusjuures on võimalik, et järgmine kohtuaste - kui asi sinna jõuaks – annaks omakorda teistsuguse hinnangu.¹⁸

3. Kohtute nõukogu roll

75. Kohtuotsuste hindamisega tegelevad siseriiklikud ja rahvusvahelised organid peaksid koosnema täitevvõimust täiesti sõltumatutest liikmetest. Igasuguste surveavalduste vältimiseks tuleks riikides, kus kohtute nõukogu¹⁹ olemas on, panna kohtuotsuste kvaliteedi hindamise ülesanne sellele nõukogule. Nõukogu sees peaks andmetöötuse ja kvaliteedi hindamisega tegelema mõni muu osakond, mitte see, mis tegeleb kohtunike distsiplinaarküsimustega. Samal põhjusel tuleks riikides, kus nimetatud nõukogu ei eksisteeri, panna kohtuotsuste kvaliteedi hindamine spetsiaalsele organile, kellel on kohtute nõukoguga samaväärsed kohtunike sõltumatuse garantiid.

¹⁸ Vt CCJE arvamused nr 6(2004), punkt 36.

¹⁹ Kohtunike Nõukogud tuleks luua ja nad peaksid tegutsema selliselt, nagu CCJE soovib oma arvamuses nr 10 (2007).

PÕHIJÄRELDUSED JA SOOVITUSED

- a) **Väliste tegurite hulka, millest kohtuotsuse kvaliteet sõltub**, kuulub **seadusandja** vastuvõetud õigusaktide kvaliteet. Seetõttu on tähtis, et siseriiklikud parlamendid hindaksid ja jälgiksid kehtivate õigusaktide ja seadusandlike ettepanekute mõju kohtusüsteemile.
- b) Otsuste kvaliteet sõltub sellest, kas kohtusüsteemile on eraldatud **piisavalt inim-, finants- ja materiaalseid ressursse** ja kuidas süsteemi sees **säilitatakse iga kohtuniku finantstagatist**.
- c) Kõrgekvaliteediliste kohtuotsuste tagamise seisukohast on **kohtunike ja teiste õigusala töötajate õigusliku väljaõppe** kvaliteet ülimalt tähtsusega.
- d) Samuti on tähtis pakkuda kohtunikele koolitust ka õigusevälistes valdkondades ning koolitada **kohtutöötajaid** eesmärgiga vabastada kohtunikud administratiivsetest ja tehnilistest ülesannetest ning võimaldada neil keskenduda otsuste tegemise intellektuaalsetele aspektidele.
- e) On selge, et kohtuotsuste kvaliteedi standard on **kohtusüsteemis tegutsevate erinevate tegijate vastasmõju** resultaat.
- f) Kohtuniku **professionaalsus** on kohtuotsuse kvaliteedi esmane tagatis ja **kohtuotsust mõjutava kohtusüsteemi sisese keskkonna** oluline tegur. Professionaalsus hõlmab kohtunike kõrgekvaliteedilist õigusosalast väljaõpet, aga ka sõltumatuse ja kohtuniku kutsetika ja kohustuste kõrget kultuuri. Professionaalsus nõuab, et kohtunik tunneks mitte ainult õiguslikku materjali, vaid ka õigusest väljaspool seisvaid mõisteid.
- g) Kohtuotsust mõjutavad veel ka **menetluskord ja kohtuasja juhtimine**. Menetluskord peab olema selge, läbipaistev ja ettenähtav. Kohtunik peab saama kohtumenetlust aktiivselt ja õigesti korraldada ja läbi viia. Otsus tuleb teha mõistliku aja jooksul. Ometi ei ole menetluse kiirus kaugeltki ainus tegur, mida silmas pidada, sest kohtuotsus peab tagama õiguse asja õiglasele arutamisele, ühiskondliku kooskõla ja õiguskindluse.
- h) Tuleks toetada **kohtuasja juhtimise eesrindliku praktika standardmudelite** väljapakumist ja kohtunike omavahelisi konsultatiivseid kokkusaamisi.
- i) **Kohtuistung** tuleks korraldada alati, kui Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika seda nõuab ning istung peab vastama EIÕK nõudmistele, tagades pooltele ja ühiskonnale laiemalt, et peetakse kinni nõuetekohaselt korraldatud ja õiglase kohtupidamise miinimumstandarditest.
- j) Menetluse õiglane läbiviimine, õiguspõhimõtete õige kohaldamine, faktide õige hindamine ja otsuse täidetavus on võtmeelemendid, mis aitavad saavutada kohtuotsuste kõrget kvaliteeti.

- k) Otsus peab olema arusaadav ning **kirjutatud selges ja lihtsas keeles, kusjuures iga kohtunik peab saama** valida kas oma stiili või kasutada standardmudeleid.
- l) CCJE soovib kohtuasutustel kohtuotsuste koostamise hõlbustamiseks koostada **eesrindike praktikate kogumikke**.
- m) **Põhimõtteliselt peab kohtuotsus olema põhistatud**. Kohtuotsuse kvaliteet sõltub põhimõtteliselt otsuse põhjendava osa kvaliteedist. Põhjendav osa võib sisaldada õiguspõhimõtete tõlgendamist, mille puhul tuleb alati silmas pidada õiguskindlust ja järjepidevust. Kui kohus peaks otsustama varasemast kohtupraktikast kõrvale kalduda, tuleb seda otsuses selgelt ütelda.
- n) CCJE soovib rakendada vastava riigi õigustraditsioonidega kokkusobivaid **kõrgemas kohtusse juurdepääsu reguleerivaid mehhanisme**.
- o) Kohtuniku **eriarvamused** (riikides, kus need on lubatud) võivad aidata täiustada kohtuotsuse sisu ja aidata kaasa otsusest paremale arusaamisele ja õiguse arengule. Sellised arvamused peaksid olema nõuetekohaselt põhistatud ja need tuleks avaldada.
- p) Kohtuotsuses endas või selle järel tehtud mistahes korraldus tuleks sõnastada **selgelt ja ühemõtteliselt**, nii et seda saaks kergesti jõustada või – kui on tegemist käsuga midagi teha või mitte teha või maksta – **takistusteta täitmisele pöörata**.
- q) CCJE rõhutab, et kohtuotsuste sisuline kontroll toimub eeskätt apellatsiooni- ja teistmismenetluses siseriiklikes kohtutes ning Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördumise kaudu.
- r) Kohtuotsuste kvaliteedi **hindamiseks** tuleb uurida **kohtusüsteemi tervikuna**. Tähelepanu tuleb pöörata menetluse pikkusele, läbipaistvusele ja läbiviimisele.
- s) Hinnata tuleb lähtudes EIÕK aluspõhimõtetest. Hinnata ei saa ainult majanduslikest ja juhtimiskaalutlustest lähtudes.
- t) Mis tahes kvaliteedi hindamise süsteem ei tohi riivata kohtusüsteemi kui terviku ega kohtunike sõltumatust, ei tohi olla vaid bürokraatlikuks tööriistaks või eesmärgiks iseenesest ja seda ei tohi segamini ajada üksikkohtuniku professionaalsete oskuste hindamisega. Hindamissüsteemid ei tohi seada kahtluse alla kohtuotsuste legitiimsust.
- u) Hindamisprotseduur peaks olema suunatud eelkõige sellele, et välja selgitada, kas oleks tarvis muuta seadusi, muuta või täiustada kohtumenetlust ja/või pakkuda kohtunikele ja kohtutöötajatele lisakoolitust.
- v) CCJE rõhutab, et soovitatav oleks **kombineerida erinevaid hindamismeetodeid**. Hindamismeetodid tuleks läbi kaaluda vajaliku teadusliku põhjalikkusega, teadmiste ja hoolega ning läbipaistvalt defineerida.

w) CCJE ergutab rakendama kohtunike vastastikust hindamist ja **enesehindamist**. CCJE ergutab sellises hindamises osalema ka „väliseid“ isikuid tingimusel, et tagatakse kohtunike sõltumatuse maksimaalne austamine.

x) Oma lahendite, kohtupraktika uurimise ja aastaraportite kaudu saavad **kõrgemad kohtud** anda panuse kohtuotsuste kvaliteedi parandamisse ja kvaliteedi hindamisse; selles plaanis on äärmiselt oluline, et kõrgemate kohtute endi **praktika oleks selge, järjepidev ja püsiv**.

y) Kohtuotsuste kvaliteedi hindamine peaks seal, kus nad olemas on, olema kohtute nõukogu pädevuses, või muu sõltumatu organi pädevuses, kellel on samaväärsed kohtunike sõltumatuse garantiid.